

CHRZEŚCIJAŃSKA SŁUŻBA WYZWOLENIA NARODÓW WOBEC PORZĄDKU POJAŁTAŃSKIEGO

Robert Derewenda

Institut im. ks. Franciszka Blachnickiego, Prywatne Gimnazjum i Liceum im. Królowej Jadwigi w Lublinie
Franciszek Blachnicki Institute, The Królowa Jadwiga Private Lower Secondary and Grammar School in Lublin
e-mail: robertderewenda@wp.pl

Streszczenie. Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodów to organizacja emigracji polskiej działająca w latach 1982–1989 w Republice Federalnej Niemiec. Twórcą i ideologiem ChSWN był ks. Franciszek Blachnicki, założyciel Ruchu Światło-Życie. ChSWN podejmowała działania zmierzające do wyzwolenia narodów Europy Środkowo-Wschodniej, które utraciły swoją suwerenność po II wojnie światowej. ChSWN wskazywała, że suwerenność tych narodów będzie możliwa, jeśli ich obywatele dojdą do suwerenności wewnętrznej. Dlatego ChSWN wzywała do odzucenia lęku i wewnętrznego wyzwolenia z zakłamania ideologii komunistycznej. Człowiek wolny miał być zdolny do przeciwstawienia się kłamstwu. Bazując na nauczaniu Jana Pawła II ks. Franciszek Blachnicki stworzył podstawy ideowe polskiej teologii wyzwolenia. ChSWN wzywała do walki z wyrzeczeniem się przemocy („non violence”). ChSWN nie zaistniała ze swoją ideologią w kraju i nie znalazła swojej kontynuacji.

Słowa kluczowe: ks. Franciszek Blachnicki, oaza, Ruch Światło-Życie, opozycja w PRL, polska teologia wyzwolenia, „non violence”, sowietyzacja, kraje demokracji ludowej, emigracja polityczna, solidarność, żelazna kurtyna

UWARUNKOWANIA POWSTANIA ChSWN

Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodów, działająca w latach 1982–1989, to organizacja utworzona w Republice Federalnej Niemiec przez polskich emigrantów. Formalnie tworzyli ją katolicy świeccy, jednakże jej inicjatorem, twórcą programu i duchowym przewodnikiem był ks. dr hab. Franciszek Blachnicki. Dlatego genezy powstania ChSWN należy szukać w jego doświadczeniach życiowych.

W czasie wojny został skazany przez nazistów na karę śmierci. Był więźniem wielu niemieckich aresztów i obozów (w tym Auschwitz)¹. Po ukończeniu semi-

¹ A. Wodarczyk, *Prorok Żywego Kościoła. Ks. F. Blachnicki (1921–1987) – życie i działalność*, Katowice 2008, s. 60–86.

narium w roku 1950 rozpoczął pracę duszpasterską z ministrantami². W roku 1960 władze komunistycznej Polski zlikwidowały centralę zainicjowanego przez ks. Blachnickiego trzy lata wcześniej ruchu trzeźwościowego. Za protest przeciwko likwidacji Krucjaty Wstrzemięźliwości jej twórca został aresztowany i w roku 1961 skazany na karę trzech lat w zawieszeniu³.

Mimo iż w latach 60. ks. Blachnicki zajmował się głównie odnową liturgiczną, to Służba Bezpieczeństwa nieustannie go inwigilowała i nękała⁴. Kiedy w roku 1969 ks. Blachnicki przekształcił akcję oazową w zorganizowany ruch kościelny, działania władz komunistycznych nasiliły się jeszcze bardziej. Z jednej strony nękano księdza działaniami administracyjnymi: kontrole, kolegia, zakazy, odmowy itp., z drugiej – w latach 1977–1981 Służba Bezpieczeństwa prowadziła wiele akcji dezinformujących i dezintegracyjnych, które oczerniały osobę księdza Blachnickiego i dyskredytowały działalność Ruchu Światło-Życie i innych akcji przez niego zainicjowanych⁵.

Ks. Blachnicki był człowiekiem bardzo silnym i z każdej nawet najtrudniejszej sytuacji życiowej starał się wyciągać jak najwięcej pozytywnych wniosków dla swojego życia. Obóz koncentracyjny, areszt, działania władz komunistycznych kształtowały jego charakter i program działania. Kiedy w roku 1977 odmówiono mu możliwości zakupu węgla na opał dla centrum oazowego w Krościenku nad Dunajcem, zwrócił się z prośbą do oazowiczów, by przysyłali węgiel w paczkach pocztą. Odzew był bardzo szeroki i poczta w Krościenku została wręcz zasypana węglem, mimo że nadawcom paczek groziły konsekwencje. Ten fakt rozpoczął kolejne działania idące po linii biernego oporu wobec niesprawiedliwości ze strony władz komunistycznych. W kolejnych latach ks. Blachnicki zrezygnował z odwoływania się do władz państwowych od niesprawiedliwych decyzji o rozwiązaniu oaz. Pisano jedynie odpowiedzi, w których powoływano się na wolność wyznania gwarantowaną w konstytucji PRL i zapewniano o modlitwie w intencji władz i urzędników nękających oazy. Kolegia nakładane na gospodarzy przyjmujących oazowiczów do swoich domów, zaczęto spłacać w niewielkich kwotach, angażując w tę akcję wiele osób, które w ten sposób wspierały nękanych⁶.

² R. Derewenda, *Dzieło wiary. Historia Ruchu Światło-Życie w latach 1950–1985*, Kraków 2010, s. 17–26.

³ Tamże, s. 27–48.

⁴ Tenże, *Kryptonim Instytut*, w: „Teki Komisji Historycznej” T. VII, 2010, s. 258–269.

⁵ Tenże, *Dzieło wiary...*, s. 288–340, Tenże, *Bezpieka wobec ruchu oazowego (1977–1981)* w: „Biuletyn IPN” nr 4(75) kwiecień 2007, s. 93–103.

⁶ Tenże, *Dzieło wiary...*, s. 305–324. W roku 1982 w tekście programowym Chrześcijańskiej Służby Pomocy Polsce ks. F. Blachnicki zapisał: „W Ruchu Światło-Życie, w wieloletniej konfrontacji z całym systemem przepisów prawnych i administracyjnych ograniczających wolność, dojrzała swoista teologia wolności człowieka, której istota polega na dobrowolnym zaakceptowaniu prawdy i poddaniu się jej wymaganiom w życiu. Aby na tej drodze osiągnąć wyzwolenie przez prawdę, trzeba jednak przezwyciężyć lęk, który nie pozwala nam świadczyć o prawdzie w słowach i w czynach”. Teksty programowe: *Prawda–Krzyż–Wyzwolenie: Chrześcijań-*

Koniec epoki Gierka to zintensyfikowane prześladowanie ks. Blachnickiego przez władze komunistycznej Polski. Mimo to, zdając sobie sprawę z niebezpieczeństwa, jakie na niego czyha, nie rezygnował z walki o wolność i prawdę. Uważał, że strach jest najgorszym zniewoleniem, dlatego kluczowym dla życia człowieka jest wyzwolenie z lęku. W oazach w duchu wolności wychowywał tysiące młodych ludzi, jeszcze zanim powstał KOR czy Solidarność. Młodzi często po raz pierwszy spotykali się z prześladowaniami ze strony totalitarnego państwa właśnie podczas rekolekcji oazowych. Właśnie środowisko oazowe często wyzwalało w młodych ludziach nastawienie wolnościowe, które w późniejszym okresie mobilizowało ich do zaangażowania się w działania Solidarności i innych ruchów wolnościowych w Polsce.

Powstanie Solidarności ks. Blachnicki uznał za przejaw budzącej się świadomości narodowej. Wówczas zainicjował działalność Diakonii Ewangelizacji Środowisk Pracy. On sam oraz inni moderatorki oazowi prowadzili dla robotników specjalne rekolekcje pod hasłem „Ewangelia wyzwolenia”⁷.

W listopadzie 1981 r. ks. Blachnicki zainicjował w Lublinie powstanie Niezależnej Chrześcijańskiej Służby Społecznej⁸. Program tego stowarzyszenia proponował drogę do wolności zewnętrznej poprzez wolność wewnętrzną człowieka. NChSS określało siebie „jako ruch wyzwolenia bez przemocy czy bez nienawiści, widząc siebie w ramach światowego ruchu wyzwolenia „non violence”. W deklaracji programowej czytamy:

podejmując walkę o wyzwolenie człowieka we wszystkich wymiarach jego egzystencji, także społeczno-politycznym, [NChSS] czyni to w duchu miłości także wobec tych, z którymi musi podejmować tę walkę, pragnąc ostatecznie także ich wyzwolić przez prawdę⁹.

W tym względzie NChSS korzystało z doświadczeń ks. Franciszka Blachnickiego i Ruchu Światło-Życie¹⁰.

ska Służba Pomocy Polsce, w: H. Bolczyk, *Wolny człowiek – wolny naród. Ostatnie dzieło życia ks. Franciszka Blachnickiego: Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodów*, Kraków 2012, s. 336.

⁷ F. Blachnicki, *Ewangelia wyzwolenia*, Krościenko 2001.

⁸ Inauguracja stowarzyszenia nastąpiła podczas strajku studentów na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i na innych wyższych uczelniach Lublina. F. Blachnicki, *Postsovieticum czyli nie wolno ci być niewolnikiem*, Kraków 2004, s. 215–216.

⁹ NChSS, Deklaracja programowa, w: F. Blachnicki, *Postsovieticum...*, s. 244–249.

¹⁰ W programie NChSS wskazywano na cztery źródła inspiracji: „1. Ewangelia Jezusa Chrystusa – jako największa w dziejach Karta Praw Człowieka, objawiająca i zabezpieczająca jego godność jako obrazu i dziecka Boga. 2. Katolicka nauka społeczna, zwłaszcza zawarta w dokumentach II Soboru Watykańskiego i ostatnich Papieży, precyzująca zasady Ewangelii w relacji do aktualnej sytuacji społecznej człowieka. 3. Polskie i ogólnoludzkie tradycje i doświadczenia walk wyzwoleniczych w duchu „non violence”, zwłaszcza z ostatniego okresu. 4. Program ratowania człowieka i wyzwolenia społecznego Papieża Jana Pawła II. Niezależna Chrześcijańska Służba Społeczna Prawda–Krzyż–Wyzwolenie. Deklaracja programowa, w: H. Bolczyk, *Wolny człowiek...* s. 332–335.

Działalność NChSS została szybko przerwana przez wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego w Polsce. Tuż przedtem, 10 grudnia, ks. Franciszek Blachnicki wyjechał na Zachód, by tworzyć pod Rzymem międzynarodowe centrum Ruchu Światło-Życie. Znalazłszy się w wolnym świecie, postanowił wykorzystać tę szansę i z Zachodu pomagać oazom i Solidarności¹¹.

Niezależną Chrześcijańską Służbę Społeczną przekształcił w Chrześcijańską Służbę Pomocy Polsce. ChSPP miała zrzeszać Polaków mieszkających na Zachodzie i organizować pomoc dla kraju opanowanego przez juntę wojskową¹².

DZIAŁALNOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKIEJ SŁUŻBY WYZWOLENIA NARODÓW

Doświadczenia NChSS oraz ChSPP stanęły u podstaw Chrześcijańskiej Służby Wyzwolenia Narodów, utworzonej 17 czerwca 1982 r. z inicjatywy ks. Franciszka Blachnickiego. Stowarzyszenie zostało zarejestrowane 18 stycznia 1983 r. w sądzie w Ludwigshafen jako stowarzyszenie wyższej użyteczności¹³. Centralę ChSWN stanowił polski ośrodek Marianum w Carlsbergu, w którym w roku 1982 zamieszkał ks. Franciszek Blachnicki i w którym utworzył Międzynarodowe Centrum Ewangelizacji Światło-Życie¹⁴. Formalnie jednak siedziba ChSWN znajdowała się pod innym adresem niż Centrum Ewangelizacji Światło-Życie¹⁵. Podstawowym nośnikiem treści ChSWN było czasopismo „Prawda-Krzyż-Wyzwolenie”¹⁶.

ChSWN stawiała sobie za cel ewangelizację i formowanie swoich członków do odpowiedzialności społecznej w duchu chrześcijańskim oraz walkę w obronie praw człowieka. Ks. Blachnicki widział to stowarzyszenie jako pomost między nową falą emigracji politycznej a duszpasterstwem polskim. W przeciwnym wypadku – twierdził – grozi rozejście się emigracji i Kościoła. Odzew na zaistnienie ChSWN był żywy w wielu miejscach świata, głównie ze względu na jego cele¹⁷. Chodziło bowiem o wolność narodów, przede wszystkim zamieszkują-

¹¹ A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 507–509.

¹² H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 106–112.

¹³ Tamże, s. 114–117.

¹⁴ A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 509–521.

¹⁵ H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 117.

¹⁶ Pierwszy numer (zerowy) czasopisma „Prawda-Krzyż-Wyzwolenie” został wydany w listopadzie 1981 r., ostatni zaś w czerwcu 1986 r. W sumie wydano 14 zeszytów, w tym dwa podwójne. Zbiór w: Archiwum Głównym Ruchu Światło-Życie.

¹⁷ O działalności ChSWN najczęściej pisała prasa zachodnioniemiecka. Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie, Zespół: ChSWN, Teczki z wycinakami prasowymi dotyczącymi ChSWN, sygn. 043/1, 043/2, 043/3, 043/4. Audycje o działalności ChSWN oraz audycje samego ChSWN emitowało Radio Wolna Europa. Zob. np. Studio Nagrań „Prawda-Wyzwolenie”, Audycja z cyklu „Listy do Polaków” (1). „W obliczu wyboru” – list ks. Franciszka Blachnickiego napisany w dniu 8 V 1984 r. Czyta autor listu.[brak daty emisji], w: <http://www.polskieradio.pl/68/2461/Audio/325964,Studio-Nagran-Prawda-Wyzwolenie> [dostęp: 2015-01-04]. O działalności

cych tzw. Europę Środkowo-Wschodnią, a więc podlegających wpływowi ideologii komunistycznej. W statucie ChSWN nie było wprost odniesienia do zniewolenia komunistycznego, ale mówiono o narodach, w których prawa człowieka są zagrożone, a wolność osoby ignorowana. Wykraczano w ten sposób nawet poza kontynent Europy¹⁸.

W okresie swojej działalności stowarzyszenie zorganizowało siedem sympozjów poświęconych sytuacji Polaków i innych narodów, które znalazły się w systemie pojałtańskiej Europy¹⁹.

W ramach ChSWN zorganizowano Studium Wyzwolenia Społecznego, którego celem było przygotowanie terenowych działaczy. Uczestnikami byli polscy azylandzi. Program SWS zakładał popularny charakter wykładów. Inną formą edukacji było Seminarium Pracy Społecznej. Formacja zakładała stałe pogłębianie wiedzy o wysokich celach ChSWN, a opierała się na nauczaniu Jana Pawła II i na katolickiej nauce społecznej²⁰. ChSWN organizowała również Marsze Wyzwolenia Narodów. Ich celem było zainteresowanie opinii publicznej Zachodu niesprawiedliwą sytuacją kilkunastu narodów Europy Środkowo-Wschodniej, pozbawionych wolności, niezależności i niepodległości. Marsze odbywały się co roku, od 1982 do 1989, aż do utworzenia w Polsce rządu Tadeusza Mazowieckiego. Gromadziły przedstawicieli narodów Europy Środkowo-Wschodniej, które nie posiadały swojej państwowości lub suwerenności. Wspierał je prezydent RP na uchodźctwie²¹.

Treści wyzwolenicze i patriotyczne wypracowane w ramach ChSWN ks. Franciszek Blachnicki przekazywał do kraju²². Działania władz komunistycznych uniemożliwiły jednak szerokie rozpowszechnienie treści w środowisku oazowym²³. W konsekwencji w świadomości oazowiczów lat 80. nie zaist-

ChSWN informowały również środowiska emigracyjne polskie oraz innych narodów, które znalazły się w ramach ZSRS lub w jego orbicie. AGRŚ-Ż, Zespół: ChSWN, Teczki z wycinakami prasowymi dotyczącymi ChSWN, sygn. 043/1, 043/2, 043/3, 043/4.

¹⁸ *Deklaracja Carlsberska: Suwerenność wewnętrzna. Program porozumienia Polaków 1982*, w: H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 352–360.

¹⁹ A. Wodarczyk, *Prorok...*, s. 529–533.

²⁰ H. Bolczyk, *Wolny naród...*, s. 209–222.

²¹ Tamże, s. 224–236.

²² W 1982 r. czasopisma „Prawda–Krzyż–Wyzwolenie”, ukryte w pojemnikach na proszek, znalazła służba graniczna Niemieckiej Republiki Demokratycznej. R. Derewenda, *Dzielo...*, s. 332.

²³ Treściami rozpowszechnianymi przez ChSWN zainteresowane były także PZPR i Służba Bezpieczeństwa. Autor niniejszego artykułu podczas kwerendy w AP w Krakowie całkiem przypadkiem odkrył, że w teczce Kancelarii I sekretarza PZPR w Krakowie znajdowało się kilka tekstów ks. Franciszka Blachnickiego wygłoszonych w 1985 r. w Carlsbergu. AP Kraków, Zespół: Komitet Krakowski PZPR, Teczka: Informacje dotyczące działalności Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, 1978–1979. 1982, s. 132–163. Na potrzeby partii i Służby Bezpieczeństwa przygotowano nawet specjalne opracowania na temat ChSWN: Materiały programowe ośrodka dywersji antykomunistycznej na Zachodzie „Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodów”, w serii: Zeszyty dokumentacji politycznej nr 4, Warszawa, marzec 1983; Ewa Rokic-

niała głębia myśli i idei ChSWN. Materiały o treściach religijnych i społecznych wydawało założone przez ks. Blachnickiego w 1982 r. wydawnictwo „Maximilianum”²⁴.

Po odzyskaniu przez Polskę suwerenności i uzyskaniu jej przez inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej działalność ChSWN została zawieszona. W ten sposób ChSWN, wypełniając swoją podstawową, misję podzielił los wielu innych środowisk polonijnych²⁵. Program ChSWN, mimo iż oparty na Ewangelii i na nauczaniu Jana Pawła II, zawierający te same podstawowe idee formacyjne, co Ruch Światło-Życie, nie przyjął się w kraju i nie znalazł swoich kontynuatorów.

NChSS I ChSPP WOBEC SYSTEMU POJAŁTAŃSKIEGO

Już w latach siedemdziesiątych ks. Franciszek Blachnicki wychowywał w oazach do wolności i życia w prawdzie. Ewangeliczny program oaz przekuwany był na nowy styl życia, zwany w oazie „Nową Kulturą”. Oazowicze byli abstynentami, szanowali życie i podejmowali wiele działań w Kościele i w społeczeństwie. Do największych akcji podejmowanych na przełomie lat 70. i 80. ub. w. należała Krucjata Wyzwolenia Człowieka – ruch abstynencki i Wielka Ewangelizacja „Ad Christum Redemptorem” – kierowane do wszystkich ludzi w Polsce. Kiedy powstała Solidarność, oazowicze spontanicznie zaangażowali się w ten ruch. Dla ks. Franciszka Blachnickiego było to naturalną konsekwencją formacji oazowej. W 1983 r. w jednej z konferencji mówił:

Ruch Światło-Życie, ruch oazowy, formalnie to nie jest to samo, co Chrześcijańska Służba Wyzwolenia Narodów i jakieś formy angażowania się, ale nie zaprzeczamy temu, że u źródła tych form zaangażowania jest ta wizja człowieka, ta wizja chrześcijaństwa, którą my tutaj przekazujemy w oazie. W Polsce nie było formalnych powiązań między Solidarnością a oazami. Jak byłem później na Zachodzie, niektórzy się pytali: a jaki jest stosunek Ruchu Światło-Życie, oaz do Solidarności? Zawsze mówiłem: formalnie nie ma żadnego związku. To, co innego i to, co innego. Ale gdyby nie było oaz, nie byłoby w ogóle pracy Kościoła w tym stylu, nie byłoby Solidarności. Jak był strajk studentów w Lublinie, na wszystkich uczelniach strajk okupacyjny, krótko przed grudniem, ja wtedy objeżdżałem wszystkie siedem szkół wyższych i ich domy akademickie... Gdziekolwiek przyjechałem, tam w Komitecie strajkowym ΦΩΣ-ZΩΗ i ludzie z oazy. Myśmy nie powiedzieli: »Idźcie tam, angażujcie się«. Spontanicznie ludzie z tych środowisk się angażowali, ludzie odpowiedzialni, do których inni mieli zaufanie²⁶.

ka, *Antypolska działalność głównych ośrodków polskiej emigracji politycznej na Zachodzie*, w serii: Biblioteka Lektora i Wykładowcy nr 6 1985 r.

²⁴ H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 237–241.

²⁵ Ostateczne prawne rozwiązanie stowarzyszenia nastąpiło 4 stycznia 1994 r. H. Bolczyk, *Wolny człowiek...* s. 246.

²⁶ AGRŚ-Ż, ks. F. Blachnicki, *Wiara – Kościół – Polityka*, konferencja w Szkole życia Oazy Żywego Kościoła I st. Carlsberg 1983 r., w: *Teksty wypowiedzi ks. Franciszka Blachnickiego. Okres: 1969–1987*.

Od początku Solidarności ks. Blachnicki wskazywał, że zmiany, jakich domaga się naród, nie są możliwe bez pełnej suwerenności. Dlatego Niezależna Chrześcijańska Służba Społeczna, którą utworzył w listopadzie 1981 r., otwarcie wskazywała na potrzebę wyzwolenia Polski spod dominacji ZSRS. Ks. Blachnicki mówił:

Ani Polska, ani żaden inny kraj tzw. wspólnoty socjalistycznej nie jest suwerenny. Polska, w wyniku układów w Jałcie wydana supremacji Związku Radzieckiego, posiada ustrój i rząd, którego nigdy nie wybierała ani nie akceptowała, narzucony i utrzymywany z zewnątrz, w swoim istotnym charakterze okupacyjny²⁷.

Wyzwolenie to zamierzał osiągnąć przez mówienie prawdy²⁸. Twierdził, że nie można mówić o pełniej niepodległości bez wyzwolenia człowieka. Głównym narzędziem walki z istniejącą sytuacją ks. Franciszek Blachnicki winno być wyzwolenie w sferze myślenia, sądzenia, i świadczenie o prawdzie.

Kwestię położenia politycznego krajów Europy Środkowo-Wschodniej ks. Blachnicki rozwinął w Chrześcijańskiej Służbie Pomocy Polsce. W programie ChSPP zapisał:

Sytuacja zniewolenia w krajach związku sowieckiego wyraża się przede wszystkim w manipulowaniu człowiekiem przez kłamstwo propagandy i zastraszenie ze strony nomenklatury, czyli panującej partii. Istnieje jednak również niewola w wyniku automanipulacji oraz manipulowania drugim człowiekiem w sferze życia prywatnego²⁹.

Jako wyraz pierwszej niewoli wskazywał alkoholizm i narkomanię. Przejawem drugiego zniewolenia są wynaturzenia w dziedzinie seksu, a szczególnie zabijanie poczętego życia. W deklaracji programowej ks. Blachnicki wskazywał, że wyzwolenie z niewoli moralnej łączy się ściśle z wyzwoleniem społeczno-politycznym. W związku z tym ChSPP stawiała sobie za cel rozwijanie i wspieranie inicjatyw zmierzających do moralnego i osobowego wyzwolenia człowieka³⁰. Walka o wyzwolenie człowieka miała być wolna od nienawiści i od stosowania wszelkiej przemocy, bowiem „człowiek jest wolny, kiedy jest zdolny do czynienia bezinteresownego daru z siebie na rzecz drugiej osoby”³¹. ChSPP określała siebie jako ruch wyzwolenia bez nienawiści i przemocy („non violence”). W tym duchu ChSPP zamierzała inspirować walkę o wyzwolenie w pozostałych krajach bloku sowieckiego³².

²⁷ NChSS „Prawda–Krzyż–Wyzwolenie, w: F. Blachnicki, *Postsovieticum...*, s. 242.

²⁸ Tamże, s. 243–244.

²⁹ Teksty programowe: *Prawda–Krzyż–Wyzwolenie: Chrześcijańska Służba Pomocy Polsce*, w: H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 339.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Tamże.

CHSWN WOBEC SYSTEMU POJAŁTAŃSKIEGO

Ks. Blachnicki miał pełne przekonanie o nieuchronności upadku systemu jałtańskiego. Dążył jednak do tego, by proces ten przebiegał bez przemocy i by przyniósł ludziom prawdziwe wewnętrzne wyzwolenie. Samo zakwestionowanie systemu jałtańskiego było w tym czasie bardzo radykalnym stanowiskiem. Od czasu KBWE wiele środowisk na Zachodzie uznało nienaruszalność nie tylko granic, ale i samego systemu pojałtańskiego w Europie.

Ks. Blachnicki otwarcie przyznawał: „przedmiotem naszej nadziei jest uzyskanie pełnej suwerenności po upadku Imperium Sowieckiego”. Mówił:

Nasza nadzieja jest ukierunkowana na wolność, niepodległość, niezależność oraz suwerenność. [...] Jeżeli mówimy, że nie chcemy zmiany istniejącego porządku politycznego, zmiany ustroju i wyrwania się spod wpływu Moskwy, gdy chcemy jedynie suwerenności w ramach istniejących układów – popadamy w sprzeczność, zatrzymujemy się w obliczu zniewalającego nas tabu. [...] Wraz z wieloma udręczonymi narodami musimy zacząć mówić otwarcie, że mamy dosyć tego niehumanitarnego systemu, co więcej, jest w nas nadzieja, iż on na pewno upadnie, załamie się, ponieważ musi się skończyć, a my odzyskamy pełną i prawdziwą wolność³³.

Ks. Franciszek Blachnicki wskazywał, że dokonany w Jałcie podział Europy stworzył sytuację stałego napięcia pomiędzy wolą samostanowienia narodu zgodnie ze swoją tradycją, kulturą i duchowością a próbą narzucenia mu obcej rzeczywistości. Stwierdzał wprost, że miejscem władzy nad krajami Związku Radzieckiego i krajów demokracji ludowej jest Moskwa. W tym systemie rolę podmiotu władzy odgrywać miała tzw. nomenklatura, Służba Bezpieczeństwa zaś była jej gwarantem. Partię komunistyczną określał jako „glebę nomenklatury”. Ostoję narodu zaś stanowił Kościół rozumiany jako wspólnota wszystkich wiernych³⁴.

Z sytuacji systemu pojałtańskiego, w jakim znajdowały się kraje za tzw. żelazną kurtyną, powszechnie wskazywano tylko dwa wyjścia: albo kolejna wojna, albo trwanie status quo. ChSWN wskazało trzecią drogę, którą nazwano „drogą nadziei”. Na tej drodze najważniejszym zadaniem miało być wyzwolenie człowieka od kłamstwa, nienawiści i lęku. Do zwycięstwa w tej duchowej walce chciano doprowadzić, wszczepiając niejako postawę suwerenności wewnętrznej całemu narodowi. O skuteczności tej drogi świadczył przykład Polski, gdzie mimo stanu wojennego i brutalności junty wojskowej ruch Solidarności nieustannie się rozwijał³⁵.

Członkowie ChSWN zdawali sobie sprawę z tego, że sukces sowiecki polega właśnie na faktycznym uznaniu przez kraje i społeczeństwa zachodnie dominacji

³³ F. Blachnicki, *Postsovieticum...*, s. 39.

³⁴ Tenże, *Kościół a wolność narodu*. Referat wygłoszony w lutym 1982 r. w języku niemieckim na sesji w Monachium zorganizowanej przez Hans-Seidel Stiftung, w: Tenże, *Prawda–Krzyż–Wyzwolenie. Ku polskiej teologii wyzwolenia*, Carlsberg 1985, s. 143–164. W referacie ks. F. Blachnicki szczegółowo opisał sytuację komunizowanej Polski i roli Kościoła w tym okresie i szczególnie dobitnie wyraził swój stosunek do rzeczywistości Polski Ludowej.

³⁵ Pokój i Wyzwolenie. Deklaracja hambachska o problemach pokoju. Przyjęta przez uczestników I Marszu Pokoju o Wyzwolenie Narodów. 28 sierpnia 1983 r., w: F. Blachnicki, *Prawda–Krzyż–Wyzwolenie...*, s. 243–247.

Związku Sowieckiego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej jako czynnika trwałego. ChSWN odrzucał taki sposób myślenia. Stosując metodę *reductio ad absurdum*, ks. Blachnicki stawiał fundamentalne pytanie: Czy większym absurdem jest zgoda na wieczny porządek pojałtański, czy wiara w porządek *postsovieticum*, oparty na trzech najwyższych rangą filarach ludzkiego wartościowania: na wierze chrześcijańskiej (motyw religijny), na sumieniu (motyw etyczny) oraz na prawach człowieka i jego godności (motyw personalistyczny)³⁶.

Problem wyzwolenia narodów z systemu pojałtańskiego ChSWN podejmował podczas organizowanych corocznie sympozjów. W roku 1982 omawiano kwestię suwerenności wewnętrznej jako warunku koniecznego do wyzwolenia narodów³⁷. W kolejnych sympozjach wskazywano na potrzebę jedności narodów w walce o wyzwolenie. Akcentowano również wspólny los narodów ujarzmionych³⁸.

Jednym z warunków zmiany systemu pojałtańskiego było wzajemne pojednanie pomiędzy narodami Europy Środkowo-Wschodniej. Wzajemnemu zbliżeniu służyły organizowane przez ChSWN specjalne grupy robocze: czesko-polsko-słowacka i polsko-ukraińska³⁹. Zabiegano również o pojednanie polsko-niemieckie. Ks. Franciszek Blachnicki jako dawny więzień obozu w Auschwitz cieszył się w tym względzie ogromnym autorytetem. W tym czasie wiele środowisk w RFN skoncentrowanych było na niesprawiedliwości, jaką według ich oceny było utracenie ziem na wschodzie i spowodowane tym przesiedlenia ludności. ChSWN wskazywał na wspólny los Polaków i Niemców, którzy w wyniku powojennych zmian skazani zostali na tułaczkę i sowietyzację⁴⁰.

Ks. Franciszek Blachnicki był głęboko przekonany nie tylko o konieczności zmiany porządku pojałtańskiego i wyzwolenia narodów Europy, ale także o nieuchronnym końcu Związku Sowieckiego i systemu komunistycznego w Europie. Dlatego snuł plany i szkicował wizje społeczeństw w „postsovieticum”.

„Postsovieticum” to nowy ład, nowy porządek geopolityczny i polityczny – tłumaczył – jaki nastanie w Europie i świecie po załamaniu się powojennego systemu, ustanowionego w Jaltie i podczas innych konferencji⁴¹.

Kwartalnik „Prawda–Krzyż–Wyzwolenie” wydawany przez ChSWN zawierał nawet specjalny dział „Postsovieticum”, w którym prezentowano materiały poświęcone rodzącemu się ruchowi wywoleńczemu wśród narodów europej-

³⁶ H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 169.

³⁷ Suwerenność wewnętrzna. Program porozumienia Polaków. Deklaracja Carlsberska. 29.08.1982, w: F. Blachnicki, *Prawda–Krzyż–Wyzwolenie. Ku polskiej teologii wyzwolenia*, Carlsberg 1985, s. 199–208. Podczas sympozjum ks. F. Blachnicki wygłosił referat: „Rola Kościoła w permanentnym kryzysie pojałtańskim. AGRŚ-Ż, Z. ChSWN, Sprawozdanie z sympozjum polonijnych organizacji wolnościowych w Carlsbergu. 19. 08. 1982 r., k. 20–21.

³⁸ Tamże, s. 214–215.

³⁹ Tamże, s. 530.

⁴⁰ H. Bolczyk, *Wolny człowiek...*, s. 216. W roku 1985 ChSWN zorganizował sympozjum „Jalta – wspólny los Niemców i Polaków”. Tamże, s. 369.

⁴¹ F. Blachnicki, *Postsovieticum...*, s. 21–53.

skich ZSRS⁴². W dziale tym prezentowano również informacje o wzajemnych inicjatywach pomiędzy narodami Europy Środkowo-Wschodniej⁴³.

WŁADZE KRAJÓW KOMUNISTYCZNYCH WOBEC DZIAŁALNOŚCI ChSWN

Władze komunistycznej Polski były wyraźnie zaniepokojone działalnością ChSWN. W kraju przeprowadzono zmasowaną akcję medialną, szkalując w prasie i w radiu osobę ks. Blachnickiego i Chrześcijańską Służbę Wyzwolenia Narodów. O ks. Blachnickim i ChSWN pisały: „Trybuna Ludu”, „Rzeczpospolita”, „Sztandar Młodych”, „Tu i Teraz”, „Argumenty”, a ponadto takie lokalne gazety jak „Głos Wielkopolski” czy „Kurier Lubelski”⁴⁴. Swój artykuł poświęcił ks. Blachnickiemu sam rzecznik prasowy rządu Jerzy Urban⁴⁵. Artykuły krytykujące ChSWN ukazały się nawet w prasie sowieckiej⁴⁶. Działania ks. Blachnickiego budziły wśród aparatchyków i Służby Bezpieczeństwa ogromny niepokój. Przykład utworzonego przez niego w ciągu kilku lat masowego ruchu oazowego, formującego dziesiątki tysięcy młodych ludzi, wskazywał, że i ChSWN może przybrać ogromne rozmiary. W przytoczonym artykule Jerzy Urban pisał, iż w sferach tzw. nomenklatury panuje opinia „że ks. Franciszek Blachnicki – idol oazowej młodzieży – jest bardzo groźnym przeciwnikiem politycznym”⁴⁷.

⁴² Dział wprowadzono od numeru 8 kwartalnika, czyli w roku 1983.

⁴³ W numerze 1 z roku 1984 wiele miejsca poświęcono stosunkom polsko-ukraińskim. „Prawda–Krzyż Wyzwolenie” nr 1(11) styczeń–marzec 1984 r., s. 55–74

⁴⁴ A. Dybowski, *Emigranci i polityka*, „Sztandar Młodych” nr 11 z dn. 16 stycznia 1986 r., s. 3; M. Jędrzejewski, *Oddziały Gedeona cz. 1*, „Argumenty” nr 18 z dn. 1 maja 1983 r., s. 13; Tenże, *Oddziały Gedeona cz. 2*, „Argumenty” nr 19 z dn. 8 maja 1983 r., s. 19; Tenże, *Oddziały Gedeona cz. 3*, „Argumenty” nr 20 z dn. 15 maja 1983 r., s. 12; Tenże, *Oddziały Gedeona cz. 4*, „Argumenty” nr 22 z dn. 29 maja 1983 r., s. 13; A. Z. Kowalczyk, *Kim jest ksiądz Blachnicki. Bez maski*, „Kurier Lubelski” nr 151 z dn. 1 sierpnia 1984 r., s. 2; S. Krysk, *Dlaczego Bóg dopuścił taką sytuację?*, „Argumenty” z dn. 21 listopada 1982 r., s. 8; L. Majewski, *Polacy na szaniec?*, „Trybuna Robotnicza” z dn. 13 lutego 1984 r., s. 7; „Sztandar Młodych” 18 z dn. 11–13 lutego 1983 r., s. 21–22; „Trybuna Ludu” nr 244 z dn. 11 października 1984 r., s. 6; M. Podkowiński, *Kuźnia odwetu*, „Rzeczpospolita” z dn. 9 kwietnia 1984 r., s. 6; M. Regel, *Kto i za co atakuje polski Kościół*, „Głos Wielkopolski” z dn. 13 stycznia 1983 r.; S. Włodarski, *Jaka prawda, jakie wyzwolenie*, „Sztandar Młodych” nr 30 z dn. 18–20 marca 1983 r., s. 4; Tenże, *Oazy: baza i kulisy*, „Sztandar Młodych” nr 95 z dn. 13–15 maja 1983 r.; Tenże, *Oazy – krucjata czy program*, „Sztandar Młodych” nr 10 z dn. 14–16 stycznia 1983 r., s. 15–16.

⁴⁵ J. Urban, *Zamiast luminalu*, „Tu i Teraz” nr 52 z dn. 29 grudnia 1982 r., s. 21–22; pisał w nim: „W Europie Zachodniej działa fanatyczny polityk ks. Franciszek Blachnicki. Głosi on krucjatę przeciw komunizmowi w imię krzyża, a pod przewodem papieża”.

⁴⁶ L. Toporkow, *Pod maską kaznodziejów*, „Izwestia” nr 1/11 z dn. 23 marca 1984 r.; W. Rżewskij, *Dywiersant w sutannie*, „Komsomolskaja Prawda” nr 1/8 z dn. 5 lutego 1983 r.

⁴⁷ J. Urban, *Zamiast luminalu...*, s. 22.

Aby ograniczyć oddziaływanie tego przeciwnika, Służba Bezpieczeństwa nieustannie inwigilowała ks. Blachnickiego, zatrzymując jego korespondencję i przejmując wiele z przesyłek i listów przekazywanych przez niego do kraju. Zarzucano mu wejście w porozumienie z osobami działającymi na rzecz obcych organizacji „w celu działalności na szkodę interesów politycznych PRL” oraz „wyrządzanie poważnej szkody interesom PRL, przez rozpowszechnianie fałszywych wiadomości za pośrednictwem rozgłośni radiowych i telewizyjnych”⁴⁸. Jednocześnie Wojskowa Prokuratura Garnizonowa w Warszawie, prowadząca sprawę, wydała nakaz aresztowania inicjatora ChSWN, przekazując do urzędów granicznych list gończy za poszukiwanym⁴⁹.

W Carsbergu w Niemczech w środowisku ks. Blachnickiego SB umieściła swoich agentów: małżeństwo Andrzeja i Jolantę Gontarczyków, którzy szybko zdobyli zaufanie księdza. Jolanta Gontarczyk została nawet w roku 1985 prezesem ChSWN. Pod koniec lutego 1987 r. ks. Blachnicki wiedział już z całą pewnością o agenturalnej współpracy Gontarczyków. Odbył z nimi rozmowę i następnego dnia 27 lutego 1987 nagle zmarł. Gontarczykowie zostali ostatecznie zdemaskowani 22 listopada 1987 r. podczas walnego zebrania ChSWN. Zagrożeni aresztowaniem przez niemiecki Bundes Kriminalamt – uciekli do kraju. Tu po powrocie udzielali wywiadów prasowych, radiowych i telewizyjnych na temat „wrogiej” działalności ks. Franciszka Blachnickiego i Radia Wolna Europa⁵⁰.

PODSUMOWANIE

Program Chrześcijańskiej Służby Wyzwolenia Narodów, zrodzony z doświadczeń polskiego Ruchu Światło-Życie, wpisuje się w światowy ruch wyzwolenia „non violence”.

Założyciel ChSWN – ks. Franciszek Blachnicki, który w swoim życiu doświadczył polskiej konspiracji czasów wojny, okrucieństwa nazizmu i zniewolenia komunizmu, odrzucił przemoc w walce o wolność narodów. Mając głęboką wiarę chrześcijańską opierał swoje działania na prawach człowieka i uczył, że wyzwolenie dla Europy Środkowo-Wschodniej winno przyjść przez wyzwolenie od lęku i kłamstwa. Twierdził, że kiedy ludzie przestaną się lękać systemu, w którym żyją, system upadnie. Aby tak się stało, trzeba dotrzeć z przesłaniem wolności do całych narodów – twierdził z pełnym przekonaniem. Wydarzenia w Europie Środkowo-Wschodniej z lat 1989–1991 potwierdziły słuszność wielu

⁴⁸ IPN Warszawa. Postanowienie o przedstawieniu zarzutów z dn. 28 lutego 1983 r., sygn. IPN 0582/100 t. 2, k. 82.

⁴⁹ IPN Warszawa, List Gończy ks. F. Blachnickiego z dn. 25 lutego 1983 r. sygn. 0582/100 t. 2, k. 85; Tamże, Pismo do szefa Zarządu Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza z dn. 12 marca 1983 r., sygn. 0582/100 t. 2, k. 86.

⁵⁰ R. Derewenda, *Tajni współpracownicy Służby Bezpieczeństwa w oazowym Ruchu Światło-Życie*, „Roczniki Humanistyczne” T. LXII, 2(2014), s. 186–187.

jego argumentów. Trudno dziś oszacować, w jakim stopniu działania ChSWN przyczyniły się do zmian, jakie zaszły w Europie w tych latach. Niewątpliwie jednak niepodległość i suwerenność narodów Europy Środkowo-Wschodniej została osiągnięta właśnie metodami pokojowymi.

Polska droga do wolności czerpała ogromnie wiele z Ewangelii i nauczania Jana Pawła II. Nie sposób ocenić, co najbardziej przyczyniło się do bezkrwawej transformacji w Polsce. Złożyło się na nią niewątpliwie wiele czynników. Do najważniejszych należy zaliczyć doświadczenia wojenne Polaków i powstanie Solidarności. Ta ostatnia jednak mogła zaistnieć tylko dzięki kondycji polskiego Kościoła. W nim zaś bardzo silną i dynamiczną grupę tworzyło środowisko oazowe.

Na tym tle program i działalność Chrześcijańskiej Służby Wyzwolenia Narodów wydaje się szczególnie. ChSWN zmierzał do wyzwolenia nie tylko Polaków, ale wszystkich narodów zniewolonych w Europie pojałtańskiej. Podejmował inicjatywy zmierzające do wzajemnego pojednania pomiędzy narodami. A jako drogę do zmiany istniejącego systemu obrał wyzwolenie bez przemocy wskazywaną przez polską teologię wyzwolenia⁵¹, której wybitnym przedstawicielem był ks. Franciszek Blachnicki.

Mimo popularności jego osoby oraz trwania wielu dzieł, które zainicjował, jego myśl i dorobek związane z ChSWN wydają się najmniej znane, a przecież były najdojrzalsze, bo rozwinęły się na bazie doświadczeń Ruchu Światło-Życie i innych dzieł, które zapoczątkował.

THE STANCE OF CHRISTIAN SERVICE FOR THE LIBERATION OF NATIONS TOWARD POST-YALTA EUROPE

Abstract. Christian Service for the Liberation of Nations (CSLN) is an organization of Polish political emigrants in the years 1982–1989 in West Germany. The founder and the ideologist of CSLN was Franciszek Blachnicki, the founder of Light-Life Movement. CSLN engaged in activities for the liberation of East European nations, which lost their sovereignty after the Second World War. CSLN stipulated that the sovereignty of these nation will be possible if their citizens achieve internal sovereignty. For this reason, CSLN called for rejecting fear and for internal liberation from the lies and perversion of the communist ideology. A free person was to be capable of standing against lies. Basing on the teachings of John Paul II, Franciszek Blachnicki created the ideological foundation of Polish theology of liberation. CSLN called for non-violent fight. CSLN did not have a prominent influence in Poland and its efforts were not continued by other organizations.

Key words: Christian Service for the Liberation of Nations, Franciszek Blachnicki, social activity, Light-Life Movement, pro-democratic opposition in the People's Republic of Poland, Polish theology of liberation, "non violence", post-Yalta system, sovietization, people's democracy countries, political emigration, Solidarity, the Iron Curtain

Translated by Hubert Kowalewski

⁵¹ F. Blachnicki, *Postsovieticum...*, s. 57–127.